

Кулик Марина Йосипівна,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Терещенко Юлія Василівна,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА

Тимчасове вилучення майна є одним із заходів забезпечення кримінального провадження, який здійснюється з метою своєчасного виявлення та розслідування кримінальних правопорушень і його застосування супроводжується обмеженням конституційних прав та свобод людини.

Цей правовий інститут в системі заходів забезпечення кримінального провадження створює необхідні умови для подальшого арешту майна, що має на меті забезпечення відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням, можливої конфіскації майна, а також збирання та збереження доказів.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 167 КПК України тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у частині 2 цієї статті майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальну конфіскацію в порядку встановлену законом [1].

Підставами тимчасового вилучення може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, які відповідають одному з критеріїв, передбачених ч. 2 ст. 167 КПК України, тобто якщо вони: 1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди; 2) призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; 3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом; 4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено.

Так, відповідно до ч. 1, 2 ст. 168 КПК України тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому ст. 207, 208, 298² КПК України. Тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час обшуку, огляду.

Слід зазначити, що тимчасово вилучити майно може не тільки орган досудового розслідування, а також і особа, яка законно затримала іншу особу в порядку, передбаченому ст. 207 КПК України.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу в таких випадках: 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні. У вищезазначеній статті також передбачено обов'язок особи негайно доставити затриману особу до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. При цьому, у ч. 1 ст. 168 КПК України також передбачається обов'язок кожної особи, яка здійснила законне затримання, одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно, такий факт засвідчується протоколом.

Після тимчасового вилученого майна уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити схоронність такого майна в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [2].

Тимчасове вилучення майна під час затримання особи неуповноваженою особою, тобто у порядку, передбаченому ст. 207 КПК України, породжує низку питань та проблемних моментів. Одним з прикладів таких проблемних моментів можна назвати необхідність збереження фактичних даних, що містяться на вилученому майні, які в майбутньому можуть допомогти встановити певні обставини у кримінальному провадженні. Варто також зазначити, що не все майно вилучене в ході таких слідчих (розшукових) дій як огляд або обшук буде вважатись тимчасово вилученим.

Відповідно до ч. 7 ст. 236 КПК України при обшуку слідчий, прокурор має право оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження; предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження; вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном. Також, згідно з ч.ч. 5, 7 ст. 237 КПК України при проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу; усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду; у разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування; предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження; вилучені речі та документи, що не

належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Якщо за результатами розгляду слідчим суддею клопотання слідчого або прокурора про проведення обшуку, слідчий суддя в ухвалі про надання дозволу на проведення обшуку зазначив конкретне майно, на відшукування якого надається дозвіл, то при виявленні такого майна та вилученні його під час обшуку, воно не вважається тимчасово вилученим, а слідчий не повинен додатково звертатись до слідчого судді з клопотанням про його арешт.

Аналогічним чином, не вважається тимчасово вилученим майно, що вилучено з обігу, оскільки спочатку відповідно до п. 11, 56 Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду, затвердженої спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного Суду України та Державної судової адміністрації України від 27 серпня 2010 року № 51/401/649/471/23/125, вказані речі підлягають приєднанню до справи, а потім передаються відповідним установам або знищуються [3].

За фактом тимчасового вилучення майна обов'язково складається протокол з дотриманням вимог які передбачені ст. 104 КПК України. Заслугує на увагу також думка С. М. Смокова та Д. В. Лісніченка, які зазначають, що процедура складення протоколу та визначення переліку тимчасово вилученого майна є дуже важливою для дотримання умов (критеріїв) належності та допустимості доказів, збереження вилучених речей, предметів і документів для подальшого дослідження і використання їх в ролі речових доказів на досудовому розслідуванні [4, с. 168].

Процесуальна регламентація підстав припинення тимчасового вилученого майна регламентовано у ч. 1 ст. 169 КПК України, серед яких: 1) припинення тимчасового вилучення майна за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним; 2) за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна; 3) якщо клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасового вилученого майна було подано до суду пізніше наступного робочого дня після вилучення майна; в разі подання до суду клопотання слідчого чи прокурора про арешт тимчасового вилученого майна, яке було вилучене під час обшуку, огляду здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді передбаченою ст. 235 КПК України пізніше ніж за сорок вісім годин після фактичного вилучення такого майна; у разі якщо ухвалу про арешт тимчасового вилученого майна слідчий суддя постановив пізніше сімдесяти двох годин із дня надходження до суду клопотання; 4) у разі скасування арешту; 5) за вироком суду в кримінальному провадженні щодо кримінального проступку.

Враховуючи вищевикладене можна зробити висновок, що важливою ознакою цього заходу забезпечення кримінального провадження є його короткотривалість і застосування якого супроводжується обмеженням конституційних прав та свобод людини. Тимчасове вилучення майна є важливим заходом забезпечення кримінального провадження, метою якого є забезпечення відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди, можливої конфіскації майна, а також збирання та збереження доказів, оскільки саме цей захід дозволяє уповноваженій службовій або іншій особі, яка здійснила законне затримання, тимчасово вилучити майно, яке в подальшому може бути арештовано в порядку, передбаченому КПК України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийм. 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

2. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 лист. 2012 р. № 1104. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1104-2012-%D0%BF>.

3. Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції): Наказ; Генеральної прокуратури України від 27 серп. 2010 р. № 51/401/649/471/23/125. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0051900-10>.

4. Смоков С. М., Лісніченко Д. В. Тимчасове вилучення та арешт майна: доказ чи захід забезпечення кримінального провадження / С. М. Смоков, Д. В. Лісніченко. *Право України*. 2015. № 5. С. 163–169.

Кучів Оксана Миколаївна,

провідний науковий співробітник відділу наукових досліджень проблем судочинства та науково-методичного забезпечення суддівської освіти Національної школи суддів України

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ КРИЗЬ ПРИЗМУ СТАТТІ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ

З метою виконання рекомендацій експертів Європейської комісії щодо удосконалення положень антикорупційного законодавства, наданих у рамках переговорів щодо лібералізації ЄС візового режиму для України був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [1].